

Kâinatta görünen tanzimat, nizamât, muvazenat kabza-i tasarrufunda bir mizan ve nizam bulunan...

Kâinatta görünen tanzimat, nizamât, muvazenat kabza-i tasarrufunda bir mizan ve nizam bulunan Hâlık'ın vücub-u vücuduna delâlet etmekle **اللَّهُ لَا**

إِلَهَ إِلَّا هُوَ cümlesini okur.

Kâinata dikkatle bakan bir insan, üç şey görür: “**tanzimât, nizamât ve muvâzene**”. İlk bakışta kelimeler birbirine benzer gibi durur; fakat her biri bize ayrı birer pencere açar.

Tanzimât: “Nazm” kelimesi, inci gibi kıymetli taşları bir ipe dizmek manasına gelir. Fakat Üstad, kâinattaki bu durumu ifade ederken yalnızca “nazm” demekle yetinmez. Çünkü âlemde gördüğümüz düzenleme sıradan bir diziliş değildir. “Tef’îl” babına giren nazm kelimesi “tanzîm” şeklini almıştır. Bu bab, bir işin çok kuvvetli, yoğun ve yaygın biçimde yapıldığını gösterir. “Tanzimat” denildiğinde ise kâinatta her seviyede, her sahada, her varlıkta sürekli hükmeden güçlü bir tertip kastedilmiş olur. Zerreden yıldızlara kadar her şey bu kuşatıcı düzenlemeden payını almıştır. Böyle bir intizamın tesadüfe ve sebeplere verilmesi veya kendi kendine olması mümkün değildir.

Nizamât: “Nizam” kelimesi de aynı kökten, yani nazmdan türemiştir; fakat bu defa “mufâale” babına girmiştir. Mufâale babının özelliği işteşlik ve karşılıklılık ifade etmesidir. Kelime bu kalıba girince, varlıkların birbirleriyle olan uyumunu, insicamını ve ahenkli ilişkisini anlatır. İnsan bedenindeki farklı hücrelerin birbirine karışmadan ama bütüne hizmet edecek şekilde çalışması; organların görevlerini şaşırması; göz, kaş, diş, parmak gibi unsurların birbiriyle uyumlu durması hep nizam hakikatinin birer örneğidir. Bu düzen, eşyanın tek tek kendi içinde değil, birbirine nispetle yerleştirilmiş olduğunu gösterir.

Muvazenat: “Mizan” kelimesi denge ve ölçü demektir. Ancak Üstad, bu kelimeyi kullanmak yerine “muvazene” der. Çünkü mizan, bir şeyin kendi yapısındaki dengeyi ifade ederken; muvazene, bir varlığın başka varlıklarla olan karşılıklı dengesini ve ölçüsünü anlatır. Bu da yine mufâale babından geldiği için, kâinattaki hassas ayarların birbirine göre kurulmuş olduğunu gösterir. Dışın diğer dışlarla, meyvenin ağacıyla, gezegenlerin güneşle olan dengesi gibi sayısız misaller, âlemdeki ölçülü dengeyi haykırır. Bu dengeler bozulsa ne düzen kalır ne de hayat devam eder.

Bütün bu manalar birlikte düşünülduğünde şu gerçek ortaya çıkar: Kâinatta görünen tanzimat, nizam ve muvazene; kabza-yı tasarrufunda mizan ve nizam bulunan bir Hâlık'ın varlığının zorunluluğuna delalet eder. Ve kâinat diliyle “اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ” cümlesini okur: O'ndan başka ilah yoktur, der.

O zaman tanzimât deyince ne anlayacağız? Her tarafta çok şiddetli bir şekilde zuhur eden bir nizam var, bir intizam var. Nizamât deyince ne anlayacağız? Bu nizam mufâale babına girdiği için artık karşılıklı; her şeyin başka şeylerle kıyaslandığında düzeni ve tertibi... Muvâzene deyince ne anlayacağız? Yine bir şeyin başka bir şeyle olan dengesi ve ölçüsü...

Bu hakikatleri anlamamanın yolu ise yalnız okumak değil; derinden derine tefekkür etmektir. İnsan, aklını somut örnekler üzerine bindirerek bu pencerelerden âleme bakmalıdır.

TANZİMÂTA DAİR MİSALLER?

“Tanzimât” kavramı, kâinatta her yerde görünen kuvvetli düzeni ifade eder.

- **İnsan Bedenindeki Tanzim:**

İnsan vücudunda yaklaşık 100 trilyon hücre bulunur. Bu hücreler anne karnında çok küçük bir başlangıçtan itibaren ayrılmaya başlar. Her birinin farklı bir vazifeye yönlendirilmesi; kan hücresinin kan olması, kemik hücresinin kemik olması, sinir hücresinin sinir olması büyük bir tanzim işidir.

- **Hücre Çeşitlerinin Ayrılması:**

Bir tek hücreden iki yüz çeşit hücrenin meydana gelmesi ve bunların birbirine karışmadan uzmanlaşması, âlemde şiddetle uygulanan bir tertibi gösterir.

- **Organların Kurulması:**

Bu hücrelerin bir araya getirilip mide, kalp, akciğer, göz, beyin gibi organları oluşturması; insanın adeta mükemmel bir bina gibi inşa edilmesi tanzimâtın açık bir tecellisidir.

- **Göklerdeki Tanzim:**

Güneş Sistemi'nde gezegenlerin konumları tam yerinde ayarlanmıştır. Yıldızların birbirine çarpmadan, belirli yörüngelerde hareket etmesi de bu harika tanzimâtı en geniş dairelerde bize gösterir.

- **Yeryüzünde Görünen Tanzimât:**

Baharda tohumların aynı anda filizlenmesi, ağaçların çiçek açması, yağmurun yeryüzüne bir ölçüyle uygun miktarda indirilmesi; hepsi bu düzenin ne kadar çok ve kuvvetli bir şekilde tezahür ettiğini ilan eder.

Sonuç: Bütün bu örnekler, kâinatta basit bir diziliş değil; her tarafta gözükken güçlü bir tanzim bulunduğunu ve bunun ancak tek bir yaratıcı iradeyle mümkün olacağını gösterir.

2- NİZAMÂTA DAİR MİSALLER

“Nizamât” lafzı, eşya arasındaki karşılıklı uyumu ve insicamlı düzeni ifade eder.

- **Dişlerdeki Nizam:**

İnsan ağızındaki ön dişler kesmek, azı dişleri ise öğütmek için yaratılmıştır. Bu görevlerin belirli bir planla paylaşılması bir nizamdır. Eğer yerleri değişse, insan en basit bir meyveyi bile yiyemez.

- **Göz ve Kaş Arasındaki Uyum:**

Gözün tam yerinde bulunması, kaşın gözü koruyacak biçimde yerleştirilmesi karşılıklı bir nizamın göstergesidir.

- **Kalp ve Akciğerin İşteş Düzeni:**

Kalp kanı pompalar, akciğer o kanı temizler. İki ayrı birimin aynı maksada uyum içinde hizmet etmesi nizamât penceresinden görünen düzenlemedir.

- **Mide ve Karaciğerin Uyumlu Çalışması:**

Mide besini rafine eder, karaciğer süzer. Bu sistemlerin birbirini tamamlaması, âlemdeki nizamâtın küçük bir misalidir.

- **Tabiattaki Karşılıklı Nizam:**

Rüzgâr bulutları sevk eder, bulutlar yağmur olur, toprak o yağmurla beslenir, bitkiler gıda üretir. Bütün bunların birbiriyle ahenkli biçimde çalışması nizamâtın açık delilleridir.

Sonuç: Kâinatta parçalar arasında çatışma değil; uyum, ahenk ve karşılıklı insicam vardır. Bu da nizamın sahibinin bir olduğunu haykırır.

3- MUVÂZENEE DAİR MİSALLER

“Muvâzene”, varlıkların birbirleriyle olan hassas ölçü ve dengesini ifade eder.

- **Gezegenlerin Hız Dengesi:**

Güneş gezegenleri kendine çekmek ister. Gezegenler ise kendi etraflarında dönerler ve merkezkaç kuvveti oluştururlar. Bu iki kuvvetin tam bir ölçüyle dengelenmesi muvâzene hakikatidir. Biraz hızlansalar uzaya savrulurlar; biraz yavaşlarsalar merkeze çekilip helâk olurlar.

- **İnsan Bedenindeki Ölçü:**

İki gözün simetrik dengesi, kol ve bacakların birbirine uygun oranı, kemiklerin sertliği ve damarların inceliği hep ölçülü bir muvâzene ile ayarlanmıştır.

- **Arının Kanat Ölçüsü:**

Arının kanadı vücuduna göre çok büyük olsa uçamaz; çok küçük olsa yine havalanamaz. Demek ki uçuşu mümkün kılan şey, başka şeylerle olan ölçülü dentedir.

- **Atmosferdeki Oksijen Oranı:**

Atmosferde oksijen miktarının insan ve hayvan hayatına tam uygun seviyede bulunması, âlemdeki genel muvâzenenin bir örneğidir.

- **Denizlerdeki Tuz Dengesi:**

Denizlerin tuz oranının canlıların yaşamasına uygun olması; ne eksik ne fazla oluşu, kâinat çapında görünen bir muvâzene delilidir.

- **Dağlar ve İklim Arasındaki Ölçü:**

Dağların yüksekliği, iklimlerin sıcaklık ve soğukluk oranları, su döngüsünün miktarı hep birbirine göre ölçülmüş dengelerdir. Bu ölçüler bozulsa ekosistem altüst olur.

Sonuç: Kâinata ne kuvvetler ölçüsüzdür ne de varlıklar oransız. Her şey birbirine göre ayarlanmış hassas bir denge içindedir. Bu da nihayetsiz ilim ve kudret sahibi tek bir Zâtı gösterir.

Kâinata görünen bu üç hakikat -tanzimât, nizamât ve muvâzenat- aslında inkârın tutunabileceği bütün dalları kıran balta gibidir.

Tanzimât penceresinden bak:

Şu âlemde düzenleme o kadar yaygın ve o kadar şiddetlidir ki, en küçük atom bile belirli bir programla yerleştirilmiş; en uzak yıldız bile aynı hikmetli kanunla dizilmiştir. Bu kadar kuşatıcı bir tertibin kendi kendine meydana gelmesi, bir şehirdeki bütün binaların, yolların ve elektrik hatlarının mimarsız kurulması kadar imkânsızdır. Düzen varsa, düzenleyen de vardır. Ve madem bu düzen her yerde tek bir tarzda tecelli ediyor, öyleyse onu kuran irade de tektir. Tanzimât, doğrudan doğruya “tevhid”e parmak basar: Çok ilâh olsaydı, böyle yeknesak ve her tarafı saran bir düzen asla kurulamazdı.

Nizamât penceresinden bak:

Kâinattaki varlıklar birbirine karışmadan, çatışmadan, isyan etmeden uyum içinde çalışıyor. Kalp akciğerle kavga etmiyor; gezegenler güneşe başkaldırmıyor. Her parça diğer parçayı tamamlıyor. Bu işleyişin arkasında tek bir hâkim bulunmadığını söylemek, bir arabayı direksiyonsuz ama kusursuz giden bir vasıta kabul etmek gibidir. Bir memlekette iki vali olmaz denilmesinin sebebi budur: İki irade girse karmaşa çıkar. O hâlde, eşya arasındaki karşılıklı uyum ve insicam, nizamât diliyle haykırır: Bu âlemin nizamı bir tek elden çıkıyor; sahibi birdir.

Muvâzene penceresinden bak:

Her şey ölçülüdür. Kuvvetler, hızlar, oranlar hassas ayarlanmıştır. Bir gezegenin dönüş hızı biraz değişse sistem dağılır; atmosferdeki denge azıcık kaysa hayat söner. Dengeyi görmek ama denge koyanı inkâr etmek, göz göre göre hakikate sırt çevirmektir. Eğer kâinat kör tesadüfün eseri olsaydı, ölçü denen kavram kökten kaybolurdu. Muvâzenat, sonsuz bir ilmi ve kudreti zorunlu kılar. Bu da yine doğrudan tevhide götürür: Çünkü bu ölçüyü bilen, her şeyi birbiriyle tartan Zât ancak bir olabilir.

Bu üç hakikat birleşir ve kâinatın dili tek bir cümlede düğümlenir: “Allah vardır ve O’ndan başka ilah yoktur.”